

UNGARIA

Anul VI.

Cluș, 1897. Septembrie.

Nr. 7.

MAURITIU JÓKAI ȘI ROMANUL.

II.

În literatura noastră, nu numai până la 1867, ci până'n ziua de azi atât în ce privește productivitatea, cât și popularitatea, predomină Jókai. Pre lângă el însă lucră numărul, care mereu se sporește, acelor scriitori și noyeliști, cari pornind din tradițiunile noastre patriotice și din diferitele aparițiuni ale străinilor au rămas sau acățați în ele, sau s'au ridicat la originalitate.

Încă înainte de revoluțiune au pășit, dar opurile lor numai mai târziu sau ead: Vas Gereben, Albert Pálffy și Ludovic Degró.

Vas Gereben fu fiul unui econom, care după absolvarea școalelor încă funcționa ca scriitoriu economic în cutare cancelărie, mai târziu își câștigă diplomă de avocat și ca atare îl găsim activ în Győr. Prin prima colecțiune umoristică: „*Darázsfészek*“ dovedi că pricepe bine apucăturile poporului, și guvernul maghiar nou îl congresezu cu rodactarea foiei poporale „*Népbarát*“ în carea luă parte și Arany. Astfeliu trăi el lucrând în foi și jurnale până la rehabilitarea constituțiunei (1823—1867) când muri la Viena. Scrierile sale sunt în mare parte poporale, humoristice și glumețe. Între altele a scris: *Nagy idők nagy emberek*. — *A nemzet napszámossai*. — *Egy alispán*. — *Jurátus élet*. — *Garasos arisztokráczia*. — *Parlagi képek* etc.

Albert Pálffy s'a născut în Oradea mare de unde la 1844 după finirea cursului juridic, s'a mutat la Poșta, unde se ocupa cu literatura francesă și istoria politicei mai recente, în care privință consimțea cu Petőfi ca redactor al foii *Márctzius tizenötödike*; el fu cel mai aprig și cel mai vestit jurnalist al

timpului revoluțiunei. În timpul absolutismului fu internat ani de zile în Budweis de unde scăpând și continuă activitatea de scriitoriu și jurnalist apărând constituționalismul. A scris mai multe romane noaue, între cari cel mai interesant este *Nyolczvan éves férj hátrahagyott levelei*. Cam cătră al 7-lea deceniu al vieței sale fu el mai productiv, din acel timp avem dela el între altele următoarele romane istorice, sociale, național patriotice: *Fejedelem keresztleánya*. — *Szebeni ház*. — *Radvánszky György*, — *Egy mérnök regénye*. — *Esztiike kisasszony profeszora*. — *Atyai ház*. — *A régi Magyarország utolsó napjaiból* etc. etc.

Influența literaturii și în special a romanului frances se poate observa și în opurile lui *Ludovic Degré* a cărui familie încă este francesă. S'a născut în Lippa și după finirea studiilor juridice la 1843 dusă rolă principală în mijlocul tineretului dietei dela Pojon. Deja în acest timp pași cu câteva bucăți teatrale (*Zsarnok és fia*, *Iparlovag*); luă parte ca Károlyi — huszár și în revoluțiune unde fu rănit. După ce s'a vindecat fu internat câțva timp în Arad, apoi în Pesta și trăi numai pentru literatură. Mai multe comedii au ajuns pe bina teatrului național (*Rendkívüli előadás*, *Divatos beteg*), dar după primirea călduroasă a romanului său *Két év egy ügyvéd életéből* se consacră mai mult literaturii narative; așa că în acel timp Degré deveni un scriitor plăcut și modern. Stilul său nu a prea lăsat urme afunde, dar romanele sale au fost în tot timpul acela plăcute și iubite, cu deosebire însă: *Két év*, *Kalandornő*, *Sors keze*, *Ördög emlékiratai*, *Kék vér*, *Nap hőse*, *Itthon*, *Igy van jól* etc.

Nu cu tomuri, ci cu artiellii buni, scriși în foile ce apăreau pre atunci găsim pre acest teren și pre *Bérczy Károly* și *Beöthy László*, a căror carieră adevărată cade în timpul absolutismului.

Bérczy, (1823—1867) fiu al unui medic din comitatul Nógrád fu fondatorul literaturii de sport în istoria maghiară mai cu seamă prin scoaterea la lumină a revistei *Vadász és Versenylap*. Romane nu a scris, dar novelele sale ne dau cinci tomuri, urmând modelele literaturii engleză. Cele mai însăm-

nate sunt: *Életuntak*, *Gyógyult seb*, a tradus cu mare succes pre *Anyégin* de Puskin.

Beöthy László (1825—1857) care s'a născut în Komárom, a absolvat cariera juridică apoi a intrat ca honvéd și un an după revoluțiune fu și teatralist: în timpul absolutismului fu unul dintre cei mai iubiți scriitori ai publicului cetitoriu. Era membrul unui grup de scriitori pre cari voia străbună a petrece plângând și ocasiunea generală i-a adunat în capitală unde au trăit aceste zile de doliu cu ciocnit de pocale, muzică și glume, când supărați și fără speranță, când rēdicând fortărețe din aer. El era doară col mai vial dintre toți. Era ușuratec și fără de griji, dar o capacitate originală; nu a imitat pre nime, a învățat puțin, dar scrierilo sale erau proaspete și originale. Opurile sale mai mari ne arată că el fu influențat și de partea neagră a vieței dar în urma naturei sale proprie nu a putut da naștere unei imagine triste în inima și mintea sa, carca să nu fi fost plină de scānteile vițiurilor sale și de șrapnelele glumelor lui. Mai plăcute au fost broșurile sale cu glume și anecdote între cari *primò-loco* *Laczi konyha* și *Puncs Afără* de acestea a mai scris romane (*Goldbach et comp. Mennyasszony*,) *novele* (*Ördög Robert komédia és tragédia*) etc. El muri după o activitate literară de abia 6 ani.

Dintre romanțierii cari au pășit după revoluțiune, mai însemnați sunt:

Pap Szathmáry Károly (1830—1891) născut la Sz.-Somlyó, absolvent al jurei din Cluj, jurnalist și în urmă ca deputat ajuns la Budapesta, a fost redactorul protocolului dietal lucrând cu mult zēl în interesul grădinilor de copii. A scris aproape 200 *novele* și vreo 30 *romane*. El o unicul care s'a alipit mai tare de directiva lui Józsika. Dintre romanele lui istorice amintim următoarele: *Sirály*, *Samyl*, *Magyarhon fénykora*, *Erdély vészcsillaga*, *Vetélytársak*, *Bethlen Gábor ifjusága*, *Bujdosok*, *Ábrándozók*, *Tudósok harca*, etc.

Tot la începutul anilor cincizeci, păși *Vadnay Károly* (1832—) care sē născu în Miskolez; do pre băncile școalei ajunsă între honvezi, din pedeapsă apoi în Italia, unde scrisă micul său roman *A besorozott* și mai multe *novele*. După un an, eliberat fiind, voni la Pesta și sub influința lui Jókay păși

la 1852 în *Hölgyfutár* cu novele și poezii, ajunsă și rămasă timp mai îndelungat redactor la *Fővárosi lapok*, câștigându-și merite cu hărnicia sa, atât în ce privește lățirea gustului și culturii literare, cât și prin apărarea și grijirea gingășici morale și a tonului cuvenincios. Mai interesante sunt aceste romane ale sale: *Eszter*, *Eladó lányok*, *Rossz szomszéd*, *Éva leányai*, *Himen*, *Immaculata grófnő*, *Elmult idők*, ș. a.

În acest timp mai sunt de amintit dintre cei mai buni noveliști și numele lui *Balázs Sándor* (1830—1887), *Vértesi Arnold* (1836—), *Tolnai Lajos* (1837—), *Győry Vilmos* (1838—1885), unul dintre cei mai buni traducători și poet cu un simț liric, nobil; *Kazár Emil* (1843—) etc. etc.

Ca închiere trebuie să mai amintim încă doi scriitori, cari sunt cei mai însemnați cultivători ai novejii populare și cari ambii atât în ce privește conținutul, cât și forma sunt cu totul originali. Unul este *Abonyi Lajos*, (1833—1886) sau după numele familiar *Márton Ferencz*, născut în ett. Nógrád, comuna Kis-Terenye. Trăește în mijlocul poporului din țeara de jos a Ungariei și vieța acestui popor e obiectul scrierilor sale, dintre cari mai valoroase sunt: *A Bogár és a Bársony*, *A mi nótáink*, *Kenyér és becület*, *Az utolsó kurucz világ*, etc. — Al doilea este *Baksai Sándor* (1832—), unul dintre cei mai originali noveliști ai erei mai nouă. Sa născut în Nagy Peterd (ett. Baranya); a studiat în Csurgó și Kecskemét și a funcționat ca profesor în Halas, ear de vreo 30 ani e preotul reformat a Kun-szentmiklos-ului. Obiectul scrierilor sale și-l alege mai cu samă din cereul mai restrins și mai larg a vieții bisericăști protestante *Gyalogösvény*, *Szeder indák*, *Patak bánya*, etc. etc.

Anul 1867 precum în alte ramuri a literaturii, așa și cu privire la roman formează un punct de mănecaro, dela care încoace se poate observa o schimbare vedită. Aceasta schimbare stă primo-loco din aceea, că influința tradițiilor literare vechi, începe a slăbi, legăturile dezvoltării istorice încep a se rupe. Nu mai vedem pășind nici un novelist la care să putem observa urmele unuia sau altuia dintre scriitorii vechi. Puternicelor caracteristice și concepțiilor cutremurătoare ale lui Kemény, nu le găsim următor nici barem în încercări;

sentimentalismul fin, didactica nobilă și profunzimea filosofică alui Eötvös au rămas în literatură fără de răsunset; lumea ideală strălucită și variantă a lui Jókai pentru alții a rămas necuceribilă. Literatura narativă s'a îndreptat cu totul către referințele zilnice a le vieții noastre de toate zilele. Cu Josika și unicul său următor, pare a fi finită acea perioadă a romanelor istorice, carea pășind în urma eposului cu mijloacele mai populare ale artei, s'a născut spre păstrarea însuflețită a tradițiilor naționale. În siguranța stărilor actuale, în ferebarea aproape amețitoare a vieții politice, culturale și economice, în munca înfocată a problemelor mari ale viitorului pus în mâinile noastre: dispărând aceasta actualitate a romanului istoric, nici farmecul și problemele proprii artistice, nu atrag pre scriitori la continuarea aceluia. Romanul istoric, între scriitorii dela 1867 încoace, abia află cultivători. Aceasta este o faptă foarte vedită, dar totodată și foarte de compătimit.

Ce privește spiritul artistic al noveliștilor din perioada nouă constituțională, ne arată mai întâiu influința realiștilor anglesi și ruși; desemnând referințele, persoanele, bucuriile dar mai cu samă năcasurile vieții de toate zilele într'un mod real, străbătut de o anumită compătimitire și un anumit colorit humoristic. În loc de a întrețese povești romantice, mai mult scrutează cursul comun al lumii și petrece în mijlocul persoanelor mai cunoscute. Astfeliu și dau probleme mai mici, pe cari se năsuase a le rezolva cu aglomerarea de trăsuri mărunte. În timpurile mai recente se ivește din ce în ce mai mult naturalismul frances: mai puțină alegere în ce privește obiectul ca atare, împutinarea idealelor, preponderanța legăturilor fizice ale vieții spirituale și analisisarea acolora; indiferentismul, de multe ori măcstrit el tonului. Mai cu samă următorii acestei directive, ne arată o astfeliu de scădere, care din punctul de vedere a poesiei și vieții noastre naționale e deamnă de atențiune serioasă. Intre noi vieața națională maghiară, caracter moral, străduință, vorbire, a căror aducere pe tapet presupune o legătură intimă cu trecutul și cu poporul maghiar; simțirea și prețuirea vie a acestora nu prea află talmaciu. Modelele franceso, pot zice i-i captivcază total. O singură mângăere avem, că celo mai mari capaci-

tăți a literaturii narative din perioada cea mai nouă, nu sau lăsat sedusă de acest curent; ear dezvoltarea literaturii nu ține paș cu reprezentanții modelor de câte o zi, ci aceea să alipește de cele mai mari talente.

Beöthy Zsolt.

ÁRPÁD.

— Șchiță istorică. —

Cam la anul 888—890 beșenyicii au strîmtorit pe maghiari de pe șesurile lebedice în Atelcuz; cauza acesteia a fost starea neorganizată a națiunii maghiare, cari de altă parte că cele șapte trupini ale viții maghiare, cari fiecare 'și avea voevodul său, nu cunoșteau un duce comun. Voevozii au făcut logătură între ei — ce e drept, — dar nu au avut atari înstituțiuni prin cari să fie ei strîns legați unul de altul. Acele stări grele și de compătimit în cari au ajuns prin operațiunile beșenyecilor i-au adus a simți lipsa unirei și ascultând de chanul cazarilor și-au ales un duce comun. Alegerea a căzut pre *Árpád* fiul lui *Álmos* (care era unul dintre cei șapte voievozi), fiindcă acela era mai înțelept, mai cu minte și mai viteaz între toți.

După datele ce găsim în cronicile naționale, pre *Árpád* l'au rădicat pre scuturi și așa l'au prezentat poporului ca pro nou alesul lui comandant suprem. Fiindcă capii națiunii au dorit a avea un conducător, ear nu un despot în fruntea lor cu această ocasiune au pus basă totodată și constituțiunii lor. Voievozii trupinelor au slobozit din brațele lor spintecate cu paloșul în vasul sânt de jertfă: sânge, legând contract cu principele nou ales, a cărui puncte mai de mîncare sunt:

1. Până va trăi vița lui *Árpád*, ducele are să fie tot din vița aceluia.

2. Toți au să fie împărtașiți egal din aceea, ce câștigă cu puteri comune.

3. După ce capii trupinelor au ales pe *Árpád* din voc liberă, să nu fie eschiși din consiliul ducese nice ei, nice urmașii lor.

4. Dacă dintre urmașii lor careva ar deveni necredincios față de ducele lor, sau dacă între acela și neamurile de sânge a aceluia s'ar isca ceva ceartă, sângele lui să curgă cum a curs a lor la jurământul care l'au pus ei cu toții lui Árpád.

5. Dacă sau ducele, sau cineva dintre urmașii capilor trupinelor, ar călea acest jurământ, să fie scos din sinul națiunii.

În acest *contract de sânge* încheiat de strămoșii națiunii maghiare, se află piatra fundamentală a coștituțiunei liberă maghiară.

E lucru prea natural, că națiunea nu a cules acest contract în paragrafi așa de apriați ca cronicarii; dar că referința dintre principe și națiune în sensul celor 5 puncte mai sus amintite, deja atunci au voit a o aranja, trebuie să privim ca fapt îndeplinit.

Abia s'a așezat națiunea maghiară în patria noauă din Ateleuz, când împăratul grecilor Leon VI. a trimis deputat la Árpád recercându-l de aliat contra Bulgarilor cari locuiau în ținutul Dunărei de jos. Árpád a primit propunerea aceasta și trimisă la a. 894. pre fiul său cel mai mare cu o ceată de luptaci la Dunăre. Aceasta în trei lupte a învins pre Bulgari și s'a reîntors la Ateleuz cu pradă mare și sumă considerabilă câștigată din desdaunarea prinsonerilor. Aceasta învingero însă a adus o noauă năpaste asupra maghiarilor, căci Bulgarii aliindu-se cu Besonyei pănăcând Árpád să luptă în Nord, la a. 895 au năvălit în Ateleuz și au pustuit patria care era păzită numai de foarte puțini. Cu aceasta ocașiune a putut cădea atât fiul lui Árpád cât și Álmos tatăl lui Árpád.

Dupăce în acest ținut acum a treia oară a fost bătuți de Besonyei, măghiarii și-au propus a cerca o patriă mai cu odichnă. Cronicile ne descriu în mod foarte confus calea emigrării lor. După cronicari strămoșii noștrii au mers mai întâiu cătră capitala rusască Kiew — ceea ce e un anachronism eclatant și un nou sens care s'ar potrivi mai bine la împrejurările emigrării lor din Lebedia. Auzind ducele rușilor despre apropiarea lui Árpád s'a spăriat și a chemat în ajutoriu pe chunii vecini; cu toate acestea însă ceata rusc-chună fu bătută decătră Árpád; i alungă păn la Kiew, unde începu asodiu contra orașului, promisă însă solilor rusești că dacă

plătesc 10.000 lire desdaunare de rășbel și provăd pre ai săi cu cele necesare, va încheia paco. Rușii au primit cu bucurie aceste condițiuni și drept garanție li-au predat pro fii lor conducătorilor chunilor, înrudiți după neam și limbă, ba chiar și dintre ruși o mulțime s'au aliat cu maghiarii. Astfeliu întârit Árpád condusă poporul prin Lodomeria și Galiția pro plattoul nordic al Carpaților. Când au ajuns Árpád în Galiția, — după unii — l'au primit solii sēcuiilor, cari crezēndu-l de nepot al lui Atila, l'au primit de principe al lor în numelo tuturor națiunilor. Árpád primí cu bucurie aceasta aliare noauă și pre soli i trimisă acasă cu cele 5 puncte a contractului din Atelcuș gravate în piatră.

Árpád la anul 895 sē scobori prin pasul dela Vereczke — unde azi sē află o statuă — dealungul riului Laboreza în comitatul de azi Bereg în ținutul Munkács-ului. Până când ducele 'și rădică aici fortăreață, cu o parte a oștirea merge la Ungvar și începe a-l obsedia. Intreagă regiunea de pro țermul drept al Tisei era sub domnirea lui *Zalán* duce bulgar, carele — când au venit maghiarii — s'a refugiat în fortăreața mai tare: *Zemplén*; maghiarii însă l'au prins și l'au ucis în urma căreia apoi și Ungvár căzu în mânilor lor. Spre a sē orienta mai bine despre referințele țarei, Árpád trimisă soli la *Zalan* spunēndu-i, că deși tot pămîntul care sē estinde între Dunăre și Tisă li compete lui ca nepotul lui Atila, a cui a fost oarccând acesta; el sē mulțamește totuși dacă-i predă ținutul până la Șieu, dacă i dă un ol de apă din Dunăre și de pre câmpul *Alpár* un mănunchiu de earbă. Cu aceasta vorbă i-a trimis și donuri scumpe, între altele 12 cai albi. *Zalán* i împlini dorința și astfeliu Árpád deveni stăpân preste întreg teritoriul care sē estinde dela *Matra* până la *Mara-murēș* și dela *Tisa* până la *Tatra*, înaintând cu tabăra sa până la poalele munților. Lui *Zalán* însă i-a dat pace până când s'a asecurat de lături, unde locueau popoarē dușmănoasē. Intro riu-rile *Tisa*, *Murēș* și *Criș* locueau popoarē cazare și române sub conducerea princepelui cazar *Marót*; Árpád și pro acesta l rugă să-i predee cu buna teritoriul dintre *Tisă* și *Criș*; dar fiind că primi răspuns negativ, trimisă trei oștiri contra lui sub conducerea lui *Szabolcs*, *Tas* și *Tuhutun*. Acești voevozi

au isprăvit repede; înaintând din trei direcțiuni diferite la poalele muntelui Meseș s'au întâlnit earăș; Tuhutum de aici — cu învoirea lui Árpád — a mers în Ardeal și cuprinzând partea care o domnește *Gel*, voevodul român să uni cu sēcuii. Ceialalți doi voievozi au pornit îndărăpt lângă Criș și s'au luptat erunt cu Marót, care numai pre țermul stâng al Crișului-repede să putu susține; țermul drept căzu în mâna maghiarilor după care manipulare voevozii s'au reîntors la Árpád. După acestea, în anul 898. al treilea al cuceririi Árpád 'și îndreptă privirea cătră țermul stâng al Dunărei, care ținut dela Ipoly începând, era sub domnia ducelui morav *Svatopluk*. Arnulf împăratul germân care de mult era în mânie cu Svatopluc, deoarece acesta nu voia să-i rēcunoască superioritatea, deja la 892 intenționă un atac contra lor și încă atunci ceru ajutoriu dela maghiari, cari în același timp cu rėsbelul bulgar au și luptat contra moraviilor: cu grosul puterei numai acum au mers contra lor. De sub Mătra a trimis trei oștiri sub comanda lui Huba, Kadoesa și Bors cătră Garam. Maghiarii și aici au fost norocoși învingând și uicizând pre Jobor, un comandant d'alui Svatopluc. Au cuprins întreg ținutul pă'n la riul Morva cucerind și fortăreața Nyitra. Árpád era cu tabăra sa prelângă Eger, ca să poată ținea în ochi pre Zalán care nu numai 'și organisa oștirea proprie, ba ceru ajutoriu și dela Simon ducelo bulgarilor, inimicel maghiarilor. Astfeliu întărit porunci lui Árpád să se depărteze din țara cuprinsă de el; Árpád i rėsponsă, că atunci când i-a trimes apă din Dunăre și earbă de pre câmpia Alpár, după datina străbună prin acea i-a cedat întreg teritoriul dintre Dunăre și Tisă. Adunându-și repede oștirile porni cu putere mare înaintea lui Zalán cu care s'a întâlnit pre câmpia dela *Alpár* unde Árpád a eșit pe deplin învingătoriu ear Zalán 'și află mântuirea prin fugă. Intreg teritoriul lui Zalán căzu în mâna lui Árpád și în casele goale se așezară familiile maghiare. După aceasta Árpád ținu o adunare mare în care se sfătui timp de 34 zile cu fruntașii. vițelor maghiare despre organizarea patriei cucerite. Acest câmp de atunci poartă numirea de *Szer* (*Pusztaszer*) și aici au decis că fiecare națiune mică (*nemzetiség*) să se grupeze pre lângă o fortăreață spre a că-

rei apărare respectiva națiune avea să esmită $\frac{2}{3}$ dintre bărbații purtători de arme. Aici au plămădit legile țerei, drepturile principelui și ale națiunii, referința dintre cei înmigrați și cei cuceriți; aici au organizat serviciul de drept și aici au compus legea de pedeapsă. Árpád fu maritim față de popoarele supuse; voivozii trimiși de el ca cuceritori, la început au trimis pe capii și fruntașii indigeni ca prizoneri la Árpád, el însă nu numai le redă libertatea, ci și moșiile confiscate, condiționând numai atâta, că fii lor să-i trimită sau la curtea lui, sau la curtea vreunui voevod al său, ca accia să fie crescuți la un loc cu tineretul maghiar. — După isprăvirea acestei consfătuiri și condusă oștirea până la gura Tisei, trimițând pre Lehel, Bulesu și Botond contra Bălgăradului — ținutul dincolo de Dunăre — ca să nimicească și mai bine pe bulgarii dușmănoși. Oștirea aceasta s'a purtat brav, căci a bătut de nou pe principele bulgar Simon și au încunjurat Bălgăradul unde acesta se retrăsă. Simon în urmăceru pace, la care Árpád punând condițiune că nici odată nu va prinde parte lui Zalán, să învoi, cu acel adaos că să plătească dare anuală și că fii și-i va trimite în curtea sa. De aici conducătorii poporului sau îndreptat prin Croația către litoralul mării, cuprinzând fortărețele: Spalato, Zagrab și Pozsega. Intraceasta Árpád luă jurământ de credință dela popoarele dintre Dunăre și Tisză, împărțind și aceste teritoare și retregându-să apoi pe insula Csepel. Acolo au avut de gând a locui cu familia sa împreună din care cauză și ridică un palat splendid. Ceialalți conducători încă l'au imitat și și-au dus familiile pe insula bine apărată. Árpád după aceea și îndreptă atențiunea către partea stângă a Tisei, ca cucerind și acest teritoriu să ajungă în legătură directă cu Ardealul. Între Tisză, Murăș și Dunăre domnea ducele Glad sub supremația bulgărească; Árpád sub conducerea lui Szoárd, Kadocsa și Voita trimisă o oștire în ținutul de dincolo de Tisză. Glad i-a așteptat la riul Timiș de unde fiind bătut, s'a retras la Dunăre și s'a închis în fortăreața Keve. Fiind însă atăcat și aici, ceru pace și promisă că va recunoaște supremația lui Árpád, dacă-l lasă în posesiunile avute. Szoárd și Kadocsa de aici au mers în împărăția grecilor, deunde întorcându-se s'au așezat între selavi.

Árpád află binevenit timpul să-și arondeze patria nouă și pre țermul drept al Dunărei unde domnea Bratislau principele slav sub supremația franco-germână: adunându-și oștirile pe câmpia dela Rákos sub dealul Szent-Gellért, trecu Dunărea și întră sărbătorește în *Etelvár* (*Etzilburg*) carosteta în locul unde azi se află *Ó-Buda*. El petrecu aici 20 zile în decursul căror șpionii săi au sosit cu vești bune și el de aici porni până sub Szászhalom unde și împărți oștirea în trei părți: una o trimisă sub Ete și Voita către Baranyavár, a doaua sub Öcsöd și Ötte către Veszprém, ear a treia o condusă el singur la Sóskut. În scurt timp căpătă cele mai bune vești dela ducii trimeși, după-ce Eto și Voita au cuprins Baranyavár-ul și întreg ținutul până la Drava. Öcsöd și Öcse au avut mai greu lucru la Veszprém, dar în a doaua săptămână de asemenea i-au alungat pre nemți din cetate persecutându-i până la riul Lapines. În urma acestor vești bune și Árpád porni cu oștirea sa și la poalele muntelui Vörtes, bātu o parte din moravi apoi tăbărând în Panonhalma cuceri întreg ținutul dintre Raba, Rabeza și Fertő. Oastea reunită s'a reîntors apoi ear la Buda. Acum numai Marót mai avea încă puțin teritoriu între Criș, Murăș și Ardeal, spre a cărui cucerire trimisă Árpád la anul 899, o ceată sub conducerea lui Öcsöd și Velek, provocând totodată pro șecui să-și trimită și ei ceata lor. Marót concrezând fortăreața Bihar pre comandantii săi, după-ce resistă mai aspru maghiarilor la Criș, se refugie împreună cu familia și tesasurele sale în Carpați. Când după un asediu de 12 zile Bihar căzu în mâna maghiarilor Marot trimisă soli la Árpád rugându-l, să nu-l despoaie de proprietatea sa; Árpád se învoi și pro fiica lui o adusă în curtea sa proprie, fidanțându-o cu fiul său cel mai tânăr Zoltán punând ea condițiune, că după moartea lui Marót teritoriul aceluia fără contrazicere să treacă în posesiunea tinerii părechio. Fidanțarea a decurs cu mare pompă pro insula Csepel după carea la doi ani Marót muri și imperiul lui încă ajunsă în mâna lui Árpád.

După-ce cu ocuparea patriei a isprăvit Árpád se apucă de organizarea țerei punând mare pond pro aceea, că vestea bună a armatoii sale să fie susținută și mai departe, ca vecinii

sei să se teamă neconținut de aceea. Nu încap la îndoială, că acele lupte, cari s'au început la anul 899 s'au întâmplat cu învoirea lui. Oștirile maghiare au cucurit mult în Austria și Carinthia de azi, în Bavaria, Italia etc.

Árpád muri la anul 907. după o guvernare de 20 ani; cadavrul său — conform datinei străbune -- l'au înmormântat lângă un părau pe care Romanii l'au fost condus pre alvia de piatră în Buda. Asupra mormântului său s'a edificat o biserică numită «*Alba-Maria*», dar azi nici se cunoaște urma mormântului nici a bisericii.

Persoana mare și puternică alui Árpád, nici azi nu e eliberată de elemente mitice cu cari fu îmbrăcată de către poemele igrice do oarecând, povestile strămoșești și povestile laconice ale cronicarilor.

Biografia mai pro larg lucrată, demnă de dânsul, nu avem, ear în ce privoște istoria critică a vieții sale celea mai bune date le putem găsi în anii 1867—1892 din *Századok*. În anul 1883 s'a format în capitală o societate carea are de a cerca după locul unde a fost înmormântat Árpád.

Alexandru Márki.

NOBILIMEA MAGHIARĂ.

— Originea și dezvoltarea acesteia. —

Originea *nobilimei* maghiare stă în legătură strînsă cu cuprinderea patriei. Căle 7, respective 8 națiuni au alcătuit și format statul maghiar bucurându-se de toate drepturile și privilegiile existente, precând cei supuși și veniți după aceea, după datinele generale ale evului mediu erau priviți mai mult ca străini și lipsiți de drepturi. Mai târziu, când și aceștia se ivesc ca membrii ai statului maghiar în urma convențiunei, maghiarii băștinași cu drepturile lor originale se rădică ca o castă preferită.

Ab originea deci *nobilimei* cu națiune (*nemzettség*) esto tot atîta; deși cu timpul s'a putut întîmpla, că în urma luptelor îndelungate, s'au a revoaltelor interne cei răsculați în contra regelui și-au perdut posesiunile, teritoriile și așa urmași acelora cînd *nobilimea* (*a nemesség*) a ajuns în legătură strînsă cu posesiunea de pămînt, nu s'au mai numărat între *nobili*, ba știm și aceea, că deja în timpul principilor dar mai cu samă în timpul celor dintâi regi, numeroși străini au fost primiți în șirul maghiarilor și au gustat acele favoruri, s'au împărțășit de aceleași privilegii ca ei.

Sub influința creștinismului și a perioadei cavalerismului, maghiarimea privilegiată s'a format în *nobilime* ear mai târziu în *ordul nobililor*, dar baza existenței acesteia a rămas tot cea vechie: patria, carea a alcătuit'o, a o apăra și susținea; averea, moșia, carea o avea, a o susținea: aceste erau primele obligăminte a *nobilimei* de pre acele timpuri, din care cauză *nobilimea* și fiecare membru al acesteia era: *membrum sacrae coronae*.

În sînul *nobilimei* maghiare domnea însă principiul egalității de drept; înștițuțiunile tributarismului, deși ni-să arată,

nu au fost în stare a se desvolta; fiecare individ *nobil* stetea sub jurisdicțiunea și porunca regelui încoronat și *nobilimea* ca atare forma națiunea politică. *Aristocrația* (Nobilimea supremă — Főnemesség) o formau numai prelații bisericești și civili, dignitarii și funcționarii supromi ai țerei; titlurile ereditari aristocratice încep a se lăți — conform modei străine — numai după lupta dela Mohács; pâ'n atunci abia câteva familii posedeau așa ceva.

Articolul de lege XI. din anul 1351. dispune că fiecare nobil adevărat a țerei să dispună de aceleași libertăți ca ori care altul; *Verböczi* mai târziu espune aceasta mai pre larg în modul următor: «Prelații și guvernatorii bisericești ai Ungariei, stegarii și ceialalți domni mari, nobilii, atât cu privire la *nobilime* cât și la bunuri: se bucură de una și aceeași libertate, privilegiu și nice un domn nu are mai mare libertate, nice un nobil mai puțină».

Iniințându-se cele două table ale țerei egalitatea de drept a suferit schimbare întru atâta, că prelații bisericești și aristocrații ca *magnați*, (*főrendek*) și de aici încolo iau parte în persoană în dieta țerei; pânăcând nobilimea de rând, ca de un rang mai mic, numai prin deputați; dar în ce privește dreptul fundamental al nobilimei egalitatea a rămas și de aici înainte și fu totdeauna principiul fundamental al constituțiunei noastre. Aceste principii fundamentale după *Verböczi* sunt:

- a) nobilul e supus numai regelui încoronat;
- b) nobilul, fără decisiune judecătorească, nu poate fi deținut;
- c) de dări și servii comune, afară de obligământul apărării de patrie, e liber;
- d) se poate opune regelui, dacă acela ar atăca constituțiunea țerei.

Mișcarea, carea tindea reformarea instituțiunei *nobilismului* s'a pornit prin seculul prim, deceniul al doilea și treptat a ajuns la ținta dorită. În sensul art. de lege XI. din a. 1836. nobilimea se obligă a primi miliția în cortel; în sensul art. IV. din a. 1844 și cei *nenobili* se îndroptătesc a putea cumpăra moșii de-a nobililor, car în sensul articolului de lege V. din același an cei *nenobili* încă se îndroptătesc a putea purta

officii; în fine cu anul 1848 privilegiile nobililor să șterg și libertățile cari le-au gustat aceia, să estind asupra tuturor cetățenilor, ea după cum zice frumoasa preuvintare a acelei lege; „întreg poporul maghiar să se unească în drepturi și interesă”.

Un merit neperitoriu are însă nobilimea maghiară, că aceasta stare a lucrurilor a fost realizată prin conlucrarea ei însă-și; dar pentru aceea nobilimea maghiară *titulară* mai există și azi și regele o donează aceloră, cari și-au câștigat merite pe terenul patriotismului, ba încă și unele rămășițe de drept mai sunt împreunate cu acelea „astfelu de esemplu:

a) Nobilul are drept a folosi titula de *nobil*, a purta numele «*de*» (germ. „von“), a folosi marca și coroana de nobil, căci cine le folosește acestea pe nedreptul, comite lucru condamnabil în sensul art. de lege XL. din 1879.

b) Nobilul are dreptul privilegiat a putea purta unele dignități (cămăraș, păharnic) și oficii (aprod), a gusta știpeții, a putea căpăta orduri.

c) Nobilii ca atari, pot lua pãre la alegerea de deputat a țerei, dacă dovedesc, că până la a. 1882 au fost induși în cutare catalog de alegători; car membrii moșteni ai caselor aristocrate sunt îndreptățiți la casa magnaților.

d) Gustă preferința rangului.

Putem vedea deci că nobilimea, care oarecând era identică cu însa-și națiunea, a abzis aproape de toate drepturile și privilegiile sale și putem zice, spre onoarea sa, că ea însa-și a conlucrat și a adus aceea decisiune în urma căreia toate acele drepturi și privilegii s'au estins asupra tuturor cetățenilor din patrie rezervându-și oi numai ca amintire câteva drepturi mai neînsemnate.

Ernest Nagy.

MATERIAL DE LIMBĂ.

Blaj 29 Iuliu, 1897.

ONORATĂ REDACȚIUNE!

Ungurii, dela cari par'că nu vrem să învățăm nici ce ste bine, deja pre la anul 1838 aveau un «*Társzótár*», Dicționar de provincialisme. Atât de viu s'au interesat ei de graiul poporal! Pentru cultura limbei acolo e foaia «*Nyelvőr*», care publică materialul de limbă viuă adunat cu zel laudabil din gura poporului. La noi pentru așa ceva n'a sosit timpul.

Academia română nu află bani pentru așa ceva. «Asociațiunea», cu atât mai puțin. Mai curând va înființa „*casa națională*“ în Sibiiu, decât să se intereseze de graiul poporului român din diversă ținuturi ale patriei, pentru a cărui *literatură și cultură* s'a înființat Asociațiunea. Earăși vom avea o înștiuțiune de luc: casă *națională*; *literatură română* — aștepte rînd. Pornire bolnavă! Suntem nație făloasă. Ne trebuie casă națională pre bani dați cu mari jertfe pentru cultura poporului român. Așa sunt popoarele începătoare în cultură ca pruncii bolnavi, căroro trebuie să li-se deie medicină fără voia lor. Să adunăm noi materialul de lipsă pentru studiul limbei și să-l publicăm în «Ungaria» Vom da filologilor, cum am făcut și *până acum*, material adunat gata, și vom avea apiausul conștiinței de a ne fi făcut datorința noi, când înștiuțiunile noastre culturale «*pentru literatura română și cultura poporului român*» nu se întoresează de lucruri așa bagatole. Noi vom asuda cutrierând prin unghiețele patriei, ca să adunăm la un loc materialul de limbă, ear coi dela «*Astra*» ne vor

privi cu mândrie din balcoanele casei *naționale*. Ingâmfarea națională atunci va fi satisfăcută, dar oamenii de bine și ne-preocupați nouă ne vor da dreptate, că am semnalat trebuința la timp și ne-am ridicat vocea, carea, durere a sunat în pustie.

Cu distinsă știmă :

A. V.

A.

abrustu, în zicerea „*V'am tăiat d'abrustu*” = de tot. (Reteag.)
agâmba, în zicerea «*agâmbate-ar, sê te agâmba*», — ceca-co-zic Târnavenii d. e. pre la Blaj: «*călcate-ar*» (nevoia), (Someș: Reteag); aceia-și vorbă pre *Jiu* însemnează: a umbla tot în piciorul cuiva. a-i da de urmă d. e. «*de laș putea agâmba pre cel ce mi-a furat oia*», *agâmbat'ai pre x* ? = i-ai dat de urmă ? Conf. ital. *gamba*, picior.

alunică și *alunei*, pl. m. probabil = *aluneale*, semne mici naturale pro corp, mai ales pre obraz (Șăinean).
 Într'un cântec peparal: «*Todora*»

„Tudoră, drăguța mea,
 „Ori tu mi-ai făcut ceva,
 „De nu te mai pot uita?
 „Când mă uit la casa ta,
 „Mi-se rupe inima;
 „*Alunica*-ți dela gât
 „M'a aprins, m'a omorît.
 „*Alunica*-ți de pre față
 „A sê mă scoată din viață!
 „Leliță cu *alunei*,
 „Nu căta la doi, la trei.“

(Colecț. Ms. de pic la Năsăud.)

alvăhuc, aldămas, (Bănat).

aron, *arvôn*, *căpară*, (ibid) = *arvună*.

avliă, (ibid) = latin, aula, curte.

B.

bachiă, obligațiune (Lugoș) conf. mag. *béke*.

balercă și *balircă*, vas mic de lemn, buglănaș pentru beuturi, se zice pre la *Hațeg*, pre *Jiu*, ear pre la *Orăștie* balerca se zice : *tisă*.

bălii, jipi, d. e. „dă la vite un *snop de bălii*“ = un jup cum se zice pre la *Blaj*. (*Oaș*).

bărăbări, asemenea, proporționat, egal, (*Bănat. Delta*.)

baș, «baș-așa» = chiar așa, (ibid).

bătăi, pre *Someș*, ceea-ce pre aiurea se zice a *fătăi*, ca d. e. „cânele *fătăe* cu coada,“ = mișcă, bate cu coada. „*Ce te tot fătăi ? ai pace odată,*“ = te fătăi, miști (*Someș*.)

băuță, peatra siliciu, *bicaș*, cum se zice prin *Ardeal*, (*Bănat. Delta, Boeșu* etc.)

băză, = muscă, (*Caransebeș, Lugoj, Timișoara*), prin *Ardeal* verbul : a *băzai* și a *se băzai* (feciorii cu fetele.)

bobală, = lătură (*Timișoara, Delta*) etc

bomboarcă, = planta «*baldacin*» (*Chimitelnic de câmpie*).

bribeti, = vrăbii (*Caransebeș, Lugoj*) etc.

brumat, adj. = alb cu negru, *săin* (?) în cânt pop.

„Dragă mi-i crișma 'n pădure,
„Că beau vin și mâncă la mure ;
„De se'ntemplă se mă 'nbăt,
„Mă puiu la umbră și șed,
„Vtănu-i bun, vinarsu-mi place,
„*Gazdă*, (= avut) mare nu m'oi face,
„Se-mi fac cară ferecate
„Și turmă de oi *brumate*.“

(M. Copand.)

brustur, pl. m. *brusturi* = foi de curechiu verde, s. *verze* : „*taie o oală de brusturi*“ (*Jiu*.)

bucfariu, *bucfărel* = curte, cârticică, pre la *Lugoș* ear pre *Jiu* : *bucfariu* = cârticică, în carea se înseamnă vitele. Tot insul

trebuie să aibă *bucfariu* și când merge la țîrg îl arată la primărie, ca să capete pașaport de vite, (țidulă.) Se zice pre (*Jiu* d. e. *Merișori*.); în *Coroieșei* și jur (ett. *Huniad*.) numesc *bucfariu* cârticica de dare, *libelul*, sau cum se zice poporul pre la țară : *libărușul* (*libellus*.)

bucium, trunchiu, trupină : „omul î-și luă barda și prinzând

un puiu de găscă l'a pus pre un *bucium* și l'a ciontat“
(*Târnava-mare*, Calbor.)

bufonin, tufă mică de fag, toată frunza din fața pământului
se zice pre la *Hațeg* și pre *Jiu*. Astfel de tufă de
brad se zice *turtel* = sneapăr, ear fructele turtelu-
lui se numesc «*sneapăn*».

buhain, lemn de grosimea piciorului cu ramure deso și scurte:
„am tăiat un buhainu din pădure.“ (Răbrișoara,
Răbra, ctt. Bistrița-Năsăud. I. P.)

buigat, (conf. *buimac*), care nu-i cu firea'ntreagă: «*vezi că i
buigat de cap*» (Reteag).¹

bufei, (ibid) lopățelele cari leagă jugul.

burghie, (burdie) = sfredel mic (*Jiu*; *Hațeg*, *Bănat*).

butoară, = gaură (*Bănat*, *Lugoș*) prin Ardeal *butură*, în alt
înțeles.

buzdură, zamă din turtoiul cel din simburi de bostan, din
cari s'a stors oleciu, ori numai din simburii bătuți
în puiă anume spre scopul de a face din ei *buzdură*,
iron. zicală popor.

»pe la gură-i

»tot *buzdură*»

(Egrestő, *Târnava mică*.)

Aceeași vorbă, pre la *Lugoș* și *Timișoara*, însemnează
tot ce e rău și vechiu.

(Va urma.)

A. V.

¹ Tot *buigat* se folosește și în înțelesul: «coplesit de gânduri», — «atâta
muncă de lucru de-'s *buigat de cap*». (St.-Georgiu rom.), precum și atunci când
cineva în urma băuturii nu știe ce vorbește: «Dă-i pace, că l'o *buighițit holirca*»
(Năsăud). Ungurescul: *bolyg*.

HOMOROD.

Pornind dela stațiunea Szókely-Udvarhely ne 'ntâlnim cu un șir întreg de comune cum sunt: Simonfalva, Bethlenfalva, Fenyéd, Marefalva de unde începem a sui la deal trecând prin ținut acoperit de păduri seculare pâ'n la poalele *Czekindului*, antepostul Hargitei. De aici apoi în serpentine curioasă ajungem pâ'n la vârful acestuia, unde ne găsim la o înălțime de 861 m. dela suprafața mării și unde se află un platou poreclit: *oláhfalvi fensik*.

Cât e de lungă calea, nu numai ne bucurăm de o privilegiu minunată, rară, unică în felul său, ci paș de paș ne întâlnim cu obiecte și locuri cari ne revoacă în memorie lucruri trecute despre cari tradițiunile poporului nostru ne spun povești miraculoasă. Așa bine ne cade să le auzim pro acestea, par' că la auzul lor ne încălzim.

Platoul pre care am ajuns e acoperit cu brazi verzi, șesuri mari, văi romantice, la capătul acestuia ca un părete neruinabil se ridică Hargita cu masa sa imensă de trachit acoperit cu brazi. De pre munte curg la vale pârăie cu apă cristalină cari fac și mai mare puterea roditoare a acestuia. Între aceste pârăie se estinde Kápolnás și Szentegyházás Oláhfalu, cu casele lor cari se estind pâ'n' la poalele munților, cu turnurile ce-i scîpesc în raza soarelui. Cam cale de o jumătate de oară dela aceste sate, în valea formată de pârăie Homorod și Szenes, pre malul sting al vâlcelei Kis-Homorod este *scaldă*; la o înălțime de 561 m. deasupra suprafeței mării.

Scalda cade cam 17 km. dela stațiunea Szókelyudvarhely; și o formează mai multe casă de locuit și scaldat împrăstiate în o disordine pitorească și hotelul mare. Isvoarele se află pre malul sting al vâlcelei Kis-homorod, dintre cari două și anume: *Alsó* și *Felső fürdő* se folosesc pentru scâlzi.

Isvoarele sunt cuprinsă în piatra scobită ear scälzilo au baseno deosbite pentru dame și bărbați.

Afară de aceste mai aflăm și scälzi calde — decumva este trebuință.

Scalda zace în mijlocul unei pădure minunată de brad, care se continuă până 'n codru muntelui, în care conduc căi bine grijite! Pădurea deasă dă un caracter de adevărat munte ținutului întreg.

Aerul e curat și balsamat de mirosul florilor de munte și murmurul păraelor.

Homorod nu e scaldă de lues; isvoarele sale feroasă prea eșcelente, brădetul său minunat, le cercetează numai aceia, cari în faptă voesc a se vindeca și a se restaura.

Chiliile ce stau la dispoziție 's sănătoasă și eftine; în aranjamentul lor însă ne prestează numai aceea, ce e neapărat de lipsă. Coridorul larg al hotelului în timpuri ploioasă sërvește ca loc de plimbare acoperit.

Cuartirele așa-s întocmite încât fie-cine poate ferbo acasă; cei mai mulți însă mănâncă din hotel. Viptul este eftin gustuos și sănătos.

Ce privește apa de Homorod: aparține între apele feroasă de prima categorie. Conținutul de fer e mult mai mare ca la apa Vildungen, Buziaș, Krynicza.

Apele isvorului *Gyárfás* și cele din *Mikes-forrás*, sunt cunoscute și folosite cu succes în întreg Ardealul, ca ape de plăcere și de cură.

Aerul de brad al scaldei dela Homorod, apa de băut și scaldă compusă în un mod miraculos s'au adevărit ca foarte binefăcătoare în casuri de slăbiciune generală, neurasthenic, anemie; ajutoră și ameliorează în mare parte mistuirea și funcționarea organelor de răsirat, având o influință oțelitoare asupra întregului sistem de nervi al omului.

Scalda este proprietatea satului Kápolnás-Oláhfalu.

P E T Ó F I.

Aşa s'a ivit, ca soarele la răsărit : şi a lătit razele ferbinţi asupra celor mai înalte regiuni apoi a apus în culoarea mistică a sângelui, Dumnezeu ştie unde.

Aşa ne descrieau învăţătorii noştri cariera lui Petőfi.

Şi înaintea noastră aparinţa lui stetea în culoare mitică ; î-l priviam cu admirare şi în fantasia noastră tinăă 'l învăliam cu tot ce ne învătasăra poesile sale croice minunate.

Din scrierile şi faptele sale simţeam loviturile de aripi ale geniului revoluţiunei.

Am auzit bubuitul tunurilor, am văzut scînteiatul baionetelor, fâlăitul steagului tricolar în mijlocul groşilor nori de fum din praf de puşcă. Aşa ni-l închipuiam noi : ca stegariul răsbelului pentru libertate, care, cu eroii săi îmbrăcaţi în răsă, erupe contra oştirei plătita şi ne produce jertfe sângeroase în numele libertăţii, străbunului Hadur.

Aceasta am visat'o noi despre acest om fenomenal.

Timpu şterge puţin din fantasia tinereţii şi mintea judecătoare începe puţin a se certa cu însufleţirea. Şi puţin rămâne din însufleţire, când oamenii intră plutind în viaţa civilă sură, liniştită.

Dar aici e minunea : Petőfi rămâne un sunet de alarmă şi în spiritul oamenilor mestecaţi în tîrgul vieţii, la care, în inima aceloră se aprinde ceva foc misterios, fie şi numai pre un moment, fie şi numai în secret.

De când osistă în lume acest concept : *ungurime*, el e cea mai admirabilă personificare a aceleia. El e cel mai perfect geniu maghiar.

Precum din mii de muguri de rosă, scot un singur picur de oleu în care se află tot sucul fermecător al unei pădure

de rosă, în extras tare, îmbătător : astfel s'a concentrat în acest geniu toată pofta, puterea, poesia, maricimositatea, genialitatea maghiarimei din milioane de indivizi. Astfel simțim cu toții; nu e trebuință a o desvolta aceasta în scris

Nu, nu trebuie să scriem despre Petőfi. El trăește în fiecare dintre maghiari. Spiritul său coboară din sânge 'n sânge, din generațiune 'n generațiune, strecurându-să în maghiarimea întreagă. Între noi petrece geniuul său vieța sa trăind, numai chiar trupul i lipsește.

Trupul, Dumnezeu știe în care mormânt să odichnește pe câmpia Sighișoarei, pe carea înainte de asta cu 48 de ani a decurs aceea luptă din carea Petőfi nu s'a mai re'ntors.

Acolo, în cetate, din August 1897 stă o statuă de bronz a cărei desvălire sărbătorească a decurs cu multă pompă.

Și cine a dus o floriceică la picioarele acelei statue, fără de voce 'și reamintește un vers vechiu, care fu sunetul de alarmă a răsboiului de libertate, sau cuvântul dulce ademenitor al iubirei sale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Carol Lyka.

O ISTORIE NEEXPLICATĂ.

— Schiță humoristică. —

„Ascultați istoria mea, D'lor, care nu e prea de petrecere, dar cu atât mai plină de învățături.“

Cu aceste cuvinte avea obiceiul Andrei Porzan a-și începe povestea unică carea o spunea el morou.

— Așa cred, nu comit indiscrețiune când o spun.

— Să întâmplă — continua el — cu opt ani mai înainte, în al doilea an al căsătoriei mele.

În o frumoasă dimineață de primăvară ședeam ambii la dejun, adevărat am fost dejunat, dar steteam încă la masă, la aparință confundați în lectură în faptă însă ne certam.

Nevasta mea 'mi făcea imputări, că eu o mare parte din sêrile mele le petreceam afară de casă și nici decât nu vrea să priceapă, că și celui mai solid bărbat încă-i trebuie cât de puțină societate bărbătească, o distragere nevinovată. Ea ora dubie în aceea, că berea are mai bun gust la isvor ca acasă; afirmând că aceasta e numai o scusă cu carea bărbații vroau să astupe gura femeilor sau să le năcăjească.

Când mi-a spus d'aceste pentru prima dată, le-am refuzat toate cu argumente bine chibzuite, nșuindu-mă a-i dovedi că nime nu poate rupe cu societatea, mai cu samă însă un avocat cum sum eu și că chiar numai pentru aceea să plătoște să iasă omul de acasă, ca cu atât mai mare voie să rein-
toarcă la mica sa nevestă.

Însă toate înzêdar, esperința ne arată că sunt lucruri pre cari femeile nu vroau să le priceapă.

Adoaua zi imputări și mai amară mi-au amărît cafeaua și după puțin timp ne-am consumat dejunul fără a schimba o singură vorbă.

În ziua cu posna, ceteam fiecare câte-o gazetă și ne prefăceam a fi cu totul confundați în lectură.

Deodată auzirăm clopoțelul și Zsuzsa 'mi adusă o epistolă carea — după-cum spunea ea — a adus'o epistolariul.

Deschid euverta și . . . ce să vezi ?

Era aproape să cad de pe scaun : o caricătură în forma unei față de om cu coarne de cerb, cu 7 rami . . .

Ascund repede epistola și mă bucuram că mă certasem cu năvasta cel puțin astfel nu mă putea întreba — după datina a cărei periclu acum'l observaiu — că ce conține episto'a.

După câteva minute, fără a-mi trada iritarea m'am dus în chilia mea, unde scoțând epistola începui a examina caricatura spre a mă convinge că în adevăr cu mine samănă fața desennată ?

Mă uitai în oglindă și spre c.a mai mare groază observai că caricatura samănă foarte bine cu mine. Dar ce însemnează coarnele ? Sfârtecaiu epistola în mii de bucăți și scrutau mai de aproape adresa aceleia. Scrisoarea era chiară, dar schimbată, așa că nu putui afla cine fu autorul.

Oare cine putu fi așa de cutezător, să mă batjocorească în astfel de mod slab ?

Trecui în revistă pre toți amicii, cunoscuții și necunoscuții mei. Despre care ași putea eu presupune așa ceva ?

Coarne pre capul meu, pre care nevasta mea 'l iubește atât de mult. Ce prostie, ce nebunie ! Inchiseiu euverta lăsând timpului deslagarea acestei Istorie necxplicabilă.

Numai un om era pre fața pământului pre care fui jalos : el făcu frumosul nevestei me'e, ba a fost avut și cutezanța a'i cere mâna. Primi însă o corfă și călători la Louisiana. Să fi re'ntors doar acela ? Bah ! Acest cavaler nu putea fi apt de așa o slăbiciune !

Intreagă ziua 'mi fu stricată ! La judecată pledaiu foarte distras așa că am perdat două procese și așa de rău putui mânca la prânz cum nu se pomeni de ani de zile.

În fine m'am împăcat cu cugetul că nu poate fi altceva decât o glumă rea. Eu, cu coarne de cerb în cap, asta nu poate fi decât o glumă rău nimerită.

Sara mă duşeu spre a mă distrage în Club; jucai taroc dar perdui, căci pe fiecare cartă vedeam coarne de corb; caii pre cari şedeau regii 'mi păreau drept cerbi.

Năcăjit mă 'ntorseiu acasă cu acel firm propus, de a re'nturna la moment dacă-mi va face nevasta împuţări. Dar m'am înşelat. Când sosii acasă ea 'mi întinsă mânuţa ei rîzînd şi rugându-mă a uita cearta, după-ee ea singură s'a convins că un bărbat are lipsă de distragere! Ba spre a da oare-care sîrbătorire împăcării noastre, de cină a făcut bucata care-mi plăcea mie mai bine: cap de corb cu bureţi.

Cap de cerbi! Şod, dar fu bun mai cu samă fiind împăcat deja cu dînsa.

Coarnele încă cu toate acestea nu mi-au eşit din cap, am demandat sîrvitoarei că de acum înainte epistolele mele să le pună direct pre masa mea de scris.

În ziua următoare ne consumarăm ear cu glume viale cafeaua, cu toate aceste însă 'mi aseuţeam merou urechile, de câte ori numai auzeam clopoţelul.

Aşa au trecut mai multe zile, eu am uitat de coarne şi petreceam fără grijă în mijlocul cunoşcuţilor şi pretinilor mei sara în club, când în o demineaţă eară-şi aflaiu cuverta cu adresa cunoscută pre measa de scris.

Primul cuget fu, mulţămită la adresa lui Zsuzsa, că ascultând de poruncă, mi-a pus'o pre measă. Eram cu nevasta pre picior de prietenie, aşa că sigur ar fi trebuit să i-o cetose şi ei.

Trêbue sê rēcunose, că numai cu ceva groază am deschis cuverta. Dar acum nu aflai desemn ei câteva şire cari erau scrisă de aceia-şi mî-ă. Epistola suna în modul următor:

Domnu' meu!

Trêbue sê vorbesc cu D-ta mai apriat. D-ta eşti un om prea crulel; dar fii cu mare băgare de samă căci te înşală.

De binevoitoare :

O amică,

Acesta era conţinutul epistolei anonime.

»O amică«; prin urmare era damă care cuteza să mă ofensozo aşa prost. Este oare ceva mai greţos şi mai lucru slab ca a ofensa şi calumnia pe cineva? — Ah! nici o fiinţă

aşa nevinovată şi imaculată ca Luisa mea nu e liberă de presupunerii! Dar totuşi nu o să triumfeze acest ofensator slăbănog! Insinuaţiunile sale nu vor rămânea nebăgate în samă! strigai eu mânios şi sfârticai epistola.

Luisa mea e vrednică de toată încrederea, cine ar fi putut sau vrut a dubita în ea oarecând? Ea e bunaşa personificată, dragălaşă şi credincioasă, având o singură croare, că adevărat mă iubeşte foarte tare din care cauză vrea a mă avea tot lângă ea.

Pentru a-mi alunga gândul ce mă maltrata, cinai de sară cu pretinii mei şi mă rentorsei numai târziu acasă.

La dejun abia cutezai a mă arăta nevestei mele aşteptând o predică de gardine lungă şi lată; dar m'am înşelat, căci Luisa mă salută cu un suris pre buză şi-mi zise că de altădată să o avisez când voi voi a rămânea afară, ca să nu mă aştepte în zădar.

— Iubite Paule, numai de ceva te rog, fii bun şi de aici înainte dacă ai de gând a-ţi petrece cu amicii tăi, ceea ce nici unui bărbat nu i-să poate lua în nume de rău, fii bun şi-mi trimite pre cutare servitor câteva şire ca să nu te aştept înzădar. Aşa de exemplu bôfiokul de ori s'a stricat total aşteptându-te pre tine. Te rog promite-mi asta una.

— „Ţi promit!“ strigai eu şi sărutai buzele roşii ale înţeleptei mele nevestă, — ba-’ţi jur, că nici odată, — adevărat că numai foarte rar — o să rămân afară la cină şi atunci încă o să te înştiinţez.

Ea 'mi întinsă mână, mulţami pentru atenţiune şi adausă că ea nici când nu a dubitat că eu sum un bărbat plin de tact.

„Bărbat plin de tact“ spuind cea dreaptă, acest titlu me atinsă cam neplăcut. Aceasta zicea ceva

Când după dejunul petrecut în cea mai plină voie, mă retrasăi în chilia mea, aflai car o epistolă anonimă pre masă. Rup repede cuverta şi cotesce epistola constătătoare numai din câteva şire cari mă făcură să roşesc. Eacă-o:

Domnul meu!

Amicii D-tale trebuie să te iubească foarte mult, după-ce te cerce-tează şi atunci când D-ta eşti absent, sau doar în sara trecută a-ţi fost din întâmplare acasă? Eşti orb, sau cu voia nu vrei a vedea?

(—)

Epistola căzu din mâna mea tremurândă. — Va să zică, eri a fost cineva aici? — Să poate? Sum eu jertfa unui vis înfiorător, sau Luisa mea, pro care o credeam de cel mai virtuos inger în trup de femeie, o o înșelătoare, o fățarnică? — Nu, oh nu să poate! Nu e permis să năcăjese eu un suflet nobil prin prepusuri, — aici sau e ceva neînțelegere, sau ceva rătașire la mijloc. Mai înainte de toate trebuie să fiu sigur despre faptul adevărat.

În acest moment intră în lăuntru Zsuzsi cu o carafă de apă. Reculegându-mă o întrebai în ton cu totul indiferent:

— La câte oare a venit eri Domnul?

— Cam la 6 oare sara, o jumătate de oră mai târziu de cum te-ai dus d-ta la club.

Eram nimic. Ași fi pus prea bucuros încă o mică de întrebări, dar î-mi veni încă la timp în minte că ori cum ar sta afacerea, nu e permis să-mi compromit nevasta înaintea servitoarei. — Abia eși fata afară, cu căzui nimic în scaunul mesei de scris.

„Va să zică nu e vis, ci o realitate groaznică,“ suspinai eu năcăjit de jalușia cea mai puternică. „Nevasta mi-o necredincioasă! Oh lume înșelătoare!“ Altarul s'a sdrobotit, zăii sau nimic, vicața mea și a perdut ținta și valoarea și acum eram predomnit de un singur cuget: răsbunare!

Dar spre a-mă răsbuna aveam nevoie de documente irăsturnabile despre necredința ei; mai întâi trebuia să cunosc persoana carea mi-a furat inima nevestei mele și mi-a sfărâmat norocul meu! Simțiam, că aveam a-mi năduși iritarea și patima ce mă predomneau și că ea nu trebuie nici să vizeze, că rușinea ei a eșit la iveală. Ea așa să vede, nu avea nici o presimțire, căci când am intrat la ea mă primi cu un suris fermecător și voie bună. — Oh, cu câtă măestrie și știea juca miserabila sa rolă! Ce bine era deja eserciată cu masca fățarniciei.

Ne pusărăm la masă. Ea glumea cu voie bună și decâte ori priveam scrutând în ochii ei, nici odată nu i-a plecat rușinată. Încopui a-mă spăria văzând căderea sa mare. De-odată strigă spăriată:

— Paul dragă, sigur că acum te vei supăra pro mine!

— Pentru ce? — o întrebai fiind prea convins că acum are alte planuri noi, mișelești.

— Pentru că s'm uitucă! Eri sară a fost aici un domn din provincie cu numele Szivák, care doria mult a te întâlni: nefiind aceasta posibil, ți-a lăsat o epistolă care se află pe masa ta; să ți-o aduc?

— Nu, mulțămese, fiind că trebuie să merg la lucru, mi-o voi cere-o eu singur.

Epistola lui Szivák documenta adevărul vorbelor Luisăi, dar cine-mi putea garanta că nu a fost aici și un al doilea bărbat? Trebuie să aflăm și aceasta. Clopoțind după fata de casă o întrebai aspru:

— D-ta par' că ești uitucă; pentru ce nu mi-ai spus că asară a mai fost aici un domn?

— Încă un domn? Despre aceea nu am știut prea stimate Domnule! — răspunsă ea cu o sinceritate în care era imposibil a dubita.

— Bine, poți merge! ți domand însă, că dacă m'ar cerea cineva în absența mea, la moment ai a-mi face cunoscut îndată ce am sosit acasă.

Szivák nu era Don-Juan, ci era un bătrân cam de 75 de ani, care abia putea umbla și vorbi, mă cercetasă în o afacere de comerț. Pre el nu puteam fi jalos la nici un cas. Incepui a mă rușina. Te ții — î-mi ziceam eu singur — de copil cu minte și totuși cazi în cea mai naivă cursă. — Cine pune ceva pond pe o epistolă anonimă? — Mai bine va fi a-mi schimba modul de viață și a petrece numai rar în club!

Preste tot, nu e consult, ca nevasta să știe singur că când nu e acasă bărbatul. Apoi și pentru ochii lumii încă trebuie făcut ceva! Lucrând toată după amieza sara încă mă apucă tot la masa de scris.

La opt oare intră soția mea în chilie și uimită mă întrebă:

— Ce? Tu ești încă acolo? Credeam că ești de mult la club.

— Nu mă află bine, și afară de aceea am foarte mult de lucru și așa nu merg azi nicăieri.

— Doar' nu ești morbos? Ce ferbinte ți-e fruntea și ce răci mânilor.

— Nu, numai mă doare capul.

— Sărmanul meu Paul, mă grăbesc a-ți pregăti o limonadă, să vezi că ți-o fac bine

Ca o gazelă fugi din chilie și să 'ntoarsă în scurt timp cu băutura rătoritoare carea în adevăr mă liniști mult.

— Nu trebuie să lucrî atâta, 'ți strici numai ochii. Vino să mai povestim ceva, sau dacă chiar vrei să jucăm o parthie de piquet la care mă pricep și eu în câtva. De dragul tău l'am învățat dar tu ești rău, căci nu voești să faci cu mine barem o probă.

— Tu ai învățat piquet? Dela cine, întrebai eu uimit?

— Țsta e secret! Dar înainte ta neavînd eu nimic secret — dela fratele meu Gustav.

Fiind că nu voiam a-i strica voia mă pusei la joc cu ea. Ea mi-să presentă ca o jucătoare bună și în scurt î-mi câștigă trei partii una după alta. Sara trecu foarte iute și de mult nu am cinat așa bine ca în sara aceasta.

— Măne dacă vrei joc cu tine și taroc, care încă dela Gustav l'am învățat. Eram curioasă a ști că pentru ce jucați voi cu atît zîl cărți. E în faptă un joc foarte înterosant.

A doaua zi am jucat taroc și trebuie să rēcunosc, că și la asta să pricepea foarte bine. — Așa au trecut cincî zile tără ca — spre mirarea mea — să fi mers în club.

Ei, azi trebuie să mă duc.

Da, că d.

Pentru ce să nu rēcunosc! Suvenirul acestor epistole anonime nu-mi eșea din cap. Numai când suna clopoțelul 'mi sbocotea inima și când sosiam acasă prima privire 'mi era îndreptată la masa de scris.

Mă dusei la club.

— Br! Ce nădușală. Ce fum de tutun. Cum puteți sta aici strigai eu căud am intrat în localul clubului.

— Oho, pretine Pavole! — strigară mai multe voci deodată, — nu e mai nădușit ca altă dată și fumul de tutun e tot același, numai tu nu ești obicinuit cu ele, fiind-că de mult nu ai fost aici.

Mă uitai în sală, dar pentru mine nu mai era nici o parthie, toată lumea era deja ocupată.

De altă dată ma'și fi pus la o masă și a-și fi *chibițat*; azi însă am ajuns la convigeraa, că acasă este cel mai bun aer, că în nevasta mea am un partisan bun. Decizându-mă iute părăsii repede localul clubului și mă dusei acasă.

Nevasta mă primi cu gingășie mare, jucaram piquet și petrecurăm sara în cea mai animată petrecere.

Vieța mea cea mai solidă începu cu ziua aceea; rupend total cu datinile mele din tineretș și devenind un soț de căsătorie solid. Din când în când mai cercetez eu și astăzi clubul spre a lua o tasă de cafea, dar sara sum totdeauna acasă. M'am convins singur că nu aș putea afla nicăiri societate mai bună, mai cu samă decând mi-a donat nevasta mea și mie un prunc mititel. În ce privește epistolele anonime, lucru curios, de atunci au dispărut cu totul. Poate veni epistolarul decâte ori numai vrea, eu nu mă mai tem de sunetul clopoțelului. Încă nici azi nu știu că cine mi-a desömnat pre capul meu coarne și cine mi-a trimis epistolele anonime. — Nu mi-a succes a afla pre atentator, deși acum ambii cercetăm după el, căci cu timpul am descoperit secretul și Luisoi. Nici azi numai știu nimic sigur. O singură împrejurare mă pune pre gânduri și nu mi-o pot explica nici azi: pentru ce roși nevasta mea ca o roză plină când i-am arătat pentru prima dată capul meu cornurat? Și pentru ce suride ea așa curios când amintesc eu aceea împrejurare? — — — — —

Aleandru Balázs.